

усіх трьох її нині розрізнених частин", певна річ, у персональній унії з Росією. До зазначеного протесту приєднались Париж і Лондон, надавши тим самим самодержавству свободу дій у розв'язанні польського питання.

А незадовго до повалення самодержавства, 14 лютого 1917 р., між Росією й Францією була підписана таємна угода: Париж в обмін на російську допомогу в справі встановлення післявоєнного східного кордону з Німеччиною зобов'язався підтримати Петроград в усьому, що стосуватиметься встановлення після переможного закінчення війни західних кордонів Російської імперії. Таким чином, збереження державної єдності імперії Романових на той час відповідало національним інтересам Антанти, а українське й польське питання на найвищому рівні розглядалися лише як внутрішня справа Петрограда. Росія була надійним (як здавалося) союзником у Першій світовій війні, а після неї мала стати головною противагою відродженню німецького імперіалізму.

Водночас частина французьких можновладців мала на меті створення Великої Польщі як противаги можливій німецькій та російській гегемонії у Європі, а відтак потенційною російсько-німецького воєнно-політичного союзу. З огляду на це Британія від початку вороже ставилася до територіальних зазіхань поляків, вбачаючи в них загрозу встановлення французького домінування на континенті. Противагою могутній Франції для Лондона й мала стати Росія – "єдина і неподільна" під скіпетром Миколи II – двоюрідного брата (по лінії матері) британського короля Георга V.

Незважаючи на перманентну німецьку загрозу, британцям тоді були ближчі взаємини з Росією, ніж створення форпосту Франції у Центрально-Східній Європі на кшталт Великої Польщі. Переслідуючи в Першій сві-

товій війні власні великодержавні політичні цілі, керівництво країн Антанти і її союзників, на відміну від Центральних держав, залишало розв'язання українського питання загалом поза увагою.

Але об'єктивно українське питання й, відповідно, роль незалежної української державності в структуруванні центрально-східноєвропейського державно-політичного простору знайшли певне відбиття в стратегічних планах Центральних держав (Німеччини й, меншою мірою, Австро-Угорщини) напередодні та під час Першої світової війни. Україна розцінювалася ними в якості важливого чинника послаблення, а то й розвалу Російської імперії.

1. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. – К.: Т-во "Знання" України, 1991. – 48 с. 2. Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: Документально-наукове видання / Упоряд.: К.Ю.Галушко. Т. I. Доба Центральної Ради. – К.: Темпора, 2002. – 320 с. 3. Камінський Є., Дашкевич А. Політика США щодо України: Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Наук. ред. О.Потехін. – К.: Політична думка, 1998. – 548 с. 4. Косик В. Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918). – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 264 с. 5. Левандовський В. Україна та Росія: спроба цивілізаційного аналізу (за матеріалами західноєвропейської соціально-філософської та суспільно-політичної літератури другої половини XIX сторіччя) // Політологічні читання. – 1992. – № 4. 6. Наше Минувле. – 1918. – Ч.3. 7. Попик С.Д. Українці в Австрії 1914-1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. – Київ – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 236 с. 8. Українська державність у XX столітті: Історико-політологічний аналіз / О.Дергачов (керівник авт. колективу). – К.: Політична думка, 1996. – 448 с. 9. Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині. – К.: Юрінком, 1997. – 352 с. 10. L'Est Européen (Paris). – Mai-Juin 1975. – № 141. 11. Seton-Watson H., Seton-Watson Ch. The Making of a New Europe. R.W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary. – Seattle, 1981. 12. Toynbee A.J. The Slav peoples // The Political Quarterly. – 1914. – № 4. 13. Toynbee A.J. The new Europe. Some essays in reconstruction. – London and Toronto: J.M.Dent and sons ltd., 1915.

Надійшла до редколегії 12.03.09

Н. Сербіна, канд. іст. наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Одним з напрямків державної політики в Україні є гендерна політика. Такий напрям політики є новим для України, але він вже має свою історію становлення. В зв'язку з проголошенням Україною курсу євроінтеграції гендерне питання, що є пріоритетним у Євросоюзі, набуло особливого значення в політичних процесах держави. Особливістю формування державної гендерної політики в Україні є те, що вона будується на основі міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною та регулюється національними нормативно-правовими актами щодо рівності між жінками і чоловіками.

One of the directions of public policy of Ukraine is a gender policy. Such direction of the policy is new for Ukraine, but it has the history of formation. In connection with proclamation of the eurointegration course in Ukraine, gender question which is priority in the European Union has taken on special significance in the political processes of the state. The feature of forming public gender policy in Ukraine is that it is built on the basis of the international standard legal acts, ratified by Ukraine and regulated by national standard legal acts relative to equality between women and men.

Вся політична риторика останніх років відставила на інший план дуже важливі проблеми українського суспільства. А тим часом є проблеми вкрай важливі для України. До однієї з таких проблем відноситься глибока демографічна криза.

Українське суспільство має риси європейськості, поваги до прав жінок та гендерного рівноправ'я, але разом з тим до України дійшли й негативні явища, що з'явилися на Заході й активно впроваджуються в наші українські реалії методом сліпого копіювання.

В літературі існує декілька концепцій гендера. Базовим положенням для них є розрізнення понять **стать (sex)** і **гендер (gender)**. **Стать** – це термін, що означає ті анатомо-біологічні особливості людей (в основному – в репродуктивній системі), на основі яких люди визначаються як чоловіки або жінки.

Гендер – це складний соціокультурний конструкт, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках між чоловічим і жіночим. За такого підходу гендер розуміється як орга-

нізована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, що не тільки характеризує їх спілкування і взаємодію в сім'ї, а і визначає соціальні відносини в основних інституціях суспільства. В багатьох суспільствах жінок і чоловіків не тільки сприймають, але і оцінюють по-різному, обґрунтовуючи це гендерними особливостями та різницею в їх здібностях, відмінностями у розподілі влади між ними.

Гендер конструюється через певну систему соціалізації, розподілу праці, існуючі в суспільстві культурні норми, ролі і стереотипи. Вони в певній мірі визначають психологічні якості, здібності, види діяльності, професії людей в залежності від їх біологічної статі. При цьому гендерні ролі та норми не мають універсального змісту і значно відрізняються в різних суспільствах. У цьому розумінні бути чоловіком або жінкою означає не володіння певними природними якостями, а виконання певної ролі. В сучасних соціальних дослідженнях гендер використовується не як незмінна і універсальна конструкція. Це поняття означає не річ або предмет, не багато речей або

предметів, а комплексне переплетіння стосунків і процесів. Тож, гендер – визначає соціальну стать людини на відміну від біологічної статі, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейній ролі та репродуктивній поведінці та є одним з базових вимірів соціальної структури суспільства.

Останнім часом одним із напрямків державної політики в Україні стала гендерна політика, що визначає утвердження партнерства статей у визначенні та втіленні політичних цілей і завдань та методів їх досягання в діяльності політичних структур – держави, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань. Такий напрям політики є досить новим для України та має свою історію становлення. Серед передумов формування гендерної політики у нашій державі можна виділити:

- Історичні (поява жіночих організацій, вплив феміністичного руху, Пекінська декларація та інші міжнародні документи, спрямовані на покращення становища жінок у всіх сферах життя).

- Культурні (культ жінки-матері в суспільстві за умов існування патріархального устрою).

- Політичні (поступове збільшення представництва жінок у Верховній Раді, органах місцевого самоврядування).

- Освітні (запровадження навчальних предметів з гендерної освіти в університетах міст Києва, Львова, Одеси та Харкова, створення центрів та лабораторій з гендерних досліджень).

- Демографічні (висока і рання смертність чоловіків, зменшення народжуваності та демографічне старіння населення. Починаючи з 1991 року в Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості чоловіків. Різниця становить приблизно 3,5 млн.).

- Медичні (запровадження програми "Планування сім'ї" та програм профілактики зі збереження репродуктивного здоров'я).

- Економічні (жінки мають нижчий рівень економічної активності, нижчий рівень зайнятості, вищий рівень безробіття, зарплата жінок становить 68% заробітної плати чоловіків).

- Соціальні (насильство в сім'ї, торгівля людьми).

Україна поступово рухалася до запровадження гендерної політики, намагаючись не просто декларувати рівні права та можливості жінок та чоловіків, а й здійснюючи для цього реальні дії, заходи, поступово крокуючи до змін у законодавстві. Проте перш ніж розглянути існуюче законодавство, варто ознайомитися з тими підходами до гендерної рівності, що існують у різних країнах та мають вплив на законодавчу базу стосовно цього питання.

1. Антидискримінаційна модель припускає, що "Гендерна нерівність є наслідком індивідуальної дискримінації" і може бути ліквідована за допомогою окремого антидискримінаційного закону. Цей підхід є більш поширеним у ліберальних державах через їхній акцент на індивідуальні можливості та невтручання держави.

2. Позитивні дії. Неподільна структура ринку праці містить окремі соціальні групи, такі як жінки та неповнолітні. Система нерівноправної оплати праці та стратифікація, що виникає внаслідок цього, розглядаються швидше як гноблення, а не як дискримінація. Крім прийняття законодавчих змін, модель позитивних дій вимагає зміни системи найму на роботу та просування по службі.

3. Розширення можливостей. Підхід спрямований на покращення становища жінок за межами ринку праці, а також покращення їхнього доступу до ринку праці. Ця модель є основною причиною гендерної нерівності, визначає нижчий або менш відповідальний рівень освітньої підготовки жінок, часті перерви в їхній кар'єрі, а

також обов'язки з ведення домашнього господарства. Для виправлення ситуації вимагається широке державне втручання у такі сфери, як післядипломна освіта, професійна підготовка, надання послуг по догляду за дітьми тощо. Програми у цих сферах найбільш сумісні з соціально-демократичною формою соціальної держави.

4. Співмірна цінність/рівність в оплаті. Підхід спрямований на часткове вирішення проблеми гендерної сегрегації, але не на її повне усунення. Гендерна сегрегація – це зосередження жінок в окремих секторах ринку праці (наприклад, медицині, освіті, діловодстві). Підхід співмірної цінності/рівності впроваджує відповідну грошову компенсацію за роботу в секторах, де зайняті переважно жінки.

5. Заходи проти сексуальних домагань. Держави консервативних і соціал-демократичних форм відстали від ліберальних у вирішенні проблеми сексуальних домагань на робочому місці, оскільки вони сприймаються, насамперед, як форма індивідуальної дискримінації. Феміністичні групи, що активно діють у ліберальних країнах, виявилися надзвичайно ефективними у зміні акцентів публічного дискурсу, а також законодавства в цій сфері. Слід, однак, відзначити, що визначення сексуальних домагань, а також механізми протидії та покарання за них значно відрізняються в різних країнах.

6. Політика, спрямована проти гетеросексизму; гендерне законодавство значно менше регулює такий аспект трудових і позатрудових стосунків, який останнім часом привертає пильну увагу міжнародних організацій, як дискримінацію геїв та лесбіянок на робочому місці та у суспільному житті соціал-демократичні країни підтримують комплексні зміни в законодавстві, що вирішують проблему дискримінації цієї суспільної групи.

7. Залучення чоловіків до досягнення рівної зайнятості через сприяння змінам у розподілі домашньої праці. Цей підхід зазвичай втілюється у регулюванні відпусток по догляду за дитиною. Він вважається суто "гендерним" підходом, який використовується переважно у соціал-демократичних формах соціальної держави.

Україна використовує кілька з перелічених підходів у регулюванні питання рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, серед яких позитивні дії, розширення можливостей тощо. Особливістю формування державної гендерної політики в Україні є те, що вона:

1) будується на основі міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною;

2) регулюється національними нормативно-правовими актами щодо рівноправності між жінками і чоловіками.

Таким чином, правове регулювання державної гендерної політики в Україні здійснюється нормативно-правовими актами двох рівнів: наднаціонального та національного. До нормативно-правових актів наднаціонального рівня доцільно віднести:

- загальну декларацію прав людини;
- конвенцію ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок";

- "Декларацію Тисячоліття" ООН;
- Пекінську декларацію та Платформу дій, схвалені Четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок;

- декларацію про викорінення насильства стосовно жінок;

- конвенцію про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності;

- конвенцію про політичні права жінок.

До нормативно-правових актів національного рівня, що врегульовують відносини у сфері державної гендерної політики в Україні, належить, насамперед, Конституція України. Так, рівність прав і свобод людини й грома-

дянина незалежно від статі визначається і гарантується ст. 24 Конституції України, в якій, зокрема, закріплено: "Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям". Принцип гендерної рівності закріплено також у ст. 51 Конституції України: "Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї... Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняється державою".

Керуючись основними положеннями підсумкових документів Пекінської конференції, Верховна Рада України ухвалила:

- засади державної політики України в галузі прав людини;
- Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок;
- концепцію державної сімейної політики;
- Сімейний кодекс України.

Другий рівень, що забезпечує правове регулювання основних процесів і проблем у цій сфері діяльності, виходячи з вищезазначеної концепції визначено як рівень необхідного складу нормативно-правової бази правового регулювання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні. Тому Україна внесла зміни до:

- Кримінального кодексу шляхом запровадження спеціальної статті, що передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми;
- Кодексу про адміністративні правопорушення;
- Цивільного Кодексу;
- Сімейного Кодексу;
- Кодексу законів про працю.
- А також прийнято наступні закони:
- Закон України "Про попередження насильства в сім'ї";
- Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків";
- Закон України "Про зайнятість населення" (передбачено додаткові гарантії щодо зайнятості окремих категорій населення, які потребують соціального захисту і не здатні конкурувати на ринку праці).

До третього рівня нормативно-правових актів, можна віднести:

- Указ Президента України від 25 квітня 2001 р. "Про підвищення соціального статусу жінок в Україні";
- Постанову Кабінету Міністрів від 7 березня 2007 року "Про затвердження державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року";
- Постанову Кабінету Міністрів України № 1834 від 27.12.2006 "Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року";
- Постанову Кабінету Міністрів України № 504 від 12.04.2006 "Про проведення гендерно-правової експертизи".

Отже, основним документом, що регулює гендерну політику держави є Закон "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків". Він визначає наступні поняття:

- рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі;
 - рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків;
 - дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків;
 - позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України;
 - сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування;
 - гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства;
 - гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Порядок проведення гендерно-правової експертизи визначає Кабінет Міністрів України, що відповідно до даного закону прийняв Постанову "Про проведення гендерно-правової експертизи", яку має здійснювати Міністерство юстиції України.
- Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на:
- утвердження гендерної рівності;
 - недопущення дискримінації за ознакою статі;
 - застосування позитивних дій;
 - забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
 - забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;
 - підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
 - виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
 - захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.
- У законі також зазначено, що не вважаються дискримінацією за ознакою статі:
- спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини;
 - обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом;
 - різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;
 - особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я;
 - позитивні дії.
- Органами, установами та організаціями, наділеними повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, є:
- Верховна Рада України;

• Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

• Кабінет Міністрів України;

• спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

• органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

• об'єднання громадян.

Окремий розділ Закону присвячено:

• забезпеченню рівних виборчих прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації (ст. 11-12);

• забезпеченню рівних можливостей жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ст. 13);

• у здобутті освіти та професійній підготовці (ст. 14-15), у праці та одержанні винагороди за неї (ст. 16-17), у сфері підприємництва (ст. 18), у соціальній сфері (ст. 21-25).

Варто зазначити, що у статті 17 Закону держава зобов'язує роботодавця не лише створювати умови праці, що дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі; забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками; здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці; вживати заходів щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці; вживати заходів щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань, але й забороняє роботодавцям в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, що може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей.

Щодо освіти, то держава встановлює обов'язок навчальних закладів забезпечувати рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам, а також підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка. Центральний орган виконавчої влади з питань освіти і науки забезпечує проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

До навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства.

Законом також передбачається цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Гендерна політика є особливим видом державної діяльності, оскільки повинна бути базовою та враховуватися при формуванні будь-яких інших державних програм та стратегій.

Серед пріоритетних напрямків державних програм щодо подолання гендерної нерівності слід виділити такі:

• утвердження гендерної рівності в українському суспільстві;

• протидія торгівлі людьми;

• підтримка сім'ї (протидії та запобігання насильству в сім'ї).

У 2001 році було розроблено "Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки". "Забезпечення гендерної рівності" було визначено одним з пріоритетних для формування політики держави. В зв'язку з проголошенням курсом євроінтеграції України гендерне питання, що є пріоритетним у Євросоюзі, набуло особливого значення в політичних процесах держави. Згідно цього плану було визначено такі основні напрямки діяльності:

• становище жінок на ринку праці;

• жінка на державній службі;

• жінка і сім'я;

• протидія торгівлі людьми та попередження насильства в сім'ї;

• безпека праці жінок;

• збереження і зміцнення здоров'я жінок і дітей;

• утвердження гендерної рівності і в галузі освіти та науки;

• впровадження гендерної рівності в релігійному середовищі;

• відродження національних традицій українського народу.

Реалізацію плану можна вважати успішною. Проте, слід зауважити, що ця програма торкається лише однієї сторони гендерної політики – а саме, захисту жіночих прав. Усі запропоновані заходи були розв'язанням проблем жінок через надання їм особливих прав, через їх захист. Однак, не можна засуджувати таку модель політики, адже становище жінки в українському суспільстві справді потребує змін, тому такий початок розвитку гендерних програм є достатньо вдалим.

Слідом за цією програмою, в 2006 році Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту разом з іншими центральними органами розробило "Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006 – 2010 роки". Метою програми є утвердження рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації як основного права людини.

Основні заходи програми щодо утвердження гендерної рівності можна розділити на такі групи:

• перегляд існуючого законодавства України;

• гендерно-правова експертиза, перегляд виборчого законодавства, закону України "Про попередження насильства в сім'ї" тощо;

• інформаційна діяльність;

• формування гендерної свідомості суспільства; проведення конференцій; доповідь в ООН; включення до навчальних програм дисциплін з гендерних питань; конкурс наукових робіт; пропагування гендерної рівності в ЗМІ; організація виставки образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва "Жінки України – митці";

• обмін досвідом;

• переклад міжнародних документів; участь у міжнародних конференціях;

• паритетне представництво жінок і чоловіків в державних органах;

• моніторинг виконання чинного гендерного законодавства та експертиза навчальних програм та посібників.

Окрім того варто виокремити деякі заходи програми:

• визначення кількісних та якісних показників оцінки стану утвердження гендерної рівності;

• ініціювання створення при КМУ Міжвідомчої гендерної ради;

• утворення при місцевих органах влади консультативно-дорадницьких органів;

• гендерний аналіз кадрового складу в місцевих органах виконавчої влади;

- аналіз рівня доходів жінок і чоловіків у різних галузях;
- забезпечення гендерної рівності в духовній сфері;
- надання всебічного сприяння релігійним організаціям у реалізації добродійних проектів.

На відміну від попередньої програми діюча звертає увагу на ситуацію щодо проблем чоловіків. Чоловіче безробіття зростає швидшими темпами, ніж жіноче. Чоловіки йдуть на пенсію на п'ять років пізніше, ніж жінки, хоча тривалість їх життя на 12 років менша. Такі хвороби, як туберкульоз, алкоголізм, наркоманія, і таке явище, як суїцид, панують переважно в чоловічому середовищі. Надзвичайно гострою є проблема збереження репродуктивного здоров'я чоловіків.

Розвивається процес становлення жіночих організацій. Їх представниці залучаються до формування державної політики щодо сім'ї та жінок і впровадження гендерних перетворень у суспільстві, беруть участь у розробці державних програм і проектів.

Фінансування Програми здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади за рахунок коштів, передбачених їм у державному та місцевих бюджетах на відповідний рік, а також з інших джерел.

Таким чином, загальна концепція гендерної політики в Україні існує. Вона містить як загальні напрямки розвитку політики, так і конкретні рекомендації щодо покращення гендерного питання в державі. Нижче розглянемо інші державні програми, які мають безпосереднє відношення до гендерної політики України.

Торгівля людьми – це один з найскравіших прикладів гендерної дискримінації у сучасному суспільстві. Україна належить до однієї з головних європейських країн-постачальниць жертв торгівлі людьми, особливо жінок та дітей, з метою сексуальної експлуатації.

Основними причинами торгівлі людьми є високий рівень безробіття серед населення, низький рівень доходів населення, брак інформації щодо працевлаштування за кордоном, слабкі закони, недостатнє покарання злочинців, необережність тих, хто стали потерпілими від торгівлі людьми.

7 березня 2007 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову про затвердження "Державної програми протидії торгівлі людьми на 2007-2010 роки".

Метою програми є створення умов для протидії торгівлі людьми та пов'язаній з нею злочинній діяльності, підвищення ефективності роботи з виявлення таких злочинців та осіб, що їх учиняють, вирішення питання щодо реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Основними завданнями програми є:

- удосконалення механізму нормативно-правового регулювання;
- проведення роз'яснювальної роботи за допомогою ЗМІ;
- взаємодія правоохоронних органів України та інших держав;
- надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- вдосконалення діяльності центрів реабілітації для осіб;
- розроблення механізму психолого-соціальної реабілітації дітей;
- співробітництво з громадськими та міжнародними організаціями і фондами;
- використання міжнародного досвіду із запобігання торгівлі людьми.

Документ поділено на три розділи, в яких можна виділити такі основні напрямки роботи щодо запобігання торгівлі людьми в Україні:

Запобігання торгівлі людьми:

- інформаційна діяльність.

• Інформування населення про всі методи торгівлі людьми та аналіз її діяльності; проведення консультаційної діяльності для осіб групи ризику; інформування громадян, які виїжджають за кордон; проведення семінарів на тему торгівлі людьми; підтримка "гарячих ліній"; видання інформаційних матеріалів.

• соціологічні та кримінологічні дослідження, виявлення осіб груп ризику в окремих регіонах;

• утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань протидії торгівлі людьми;

• адаптація міжнародного досвіду;

• підтримка безробітних, молоді, підприємницької діяльності жінок, зайнятості випускників;

• контроль за діяльністю туристичних фірм, шлюбних агентств; нагляд за школами-інтернатами; здійснення нагляду під час здійснення відпочинку та оздоровчих поїздок дітей за кордон.

Переслідування торговців людьми:

• налагодження міжнародної співпраці, обмін інформацією;

• посилення прикордонного контролю;

• інформаційна діяльність серед працівників внутрішніх органів;

• підготовка ратифікації конвенції ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю.

Захист потерпілих та їх реінтеграція:

• допомога потерпілим у поверненні з-за кордону;

• надання медичної, соціальної та психологічної допомоги;

• створення мережі антикризових центрів;

• залучення міжнародних та благодійних організацій до боротьби з торгівлею людьми;

• проведення міжгалузевих семінарів, круглих столів, конференцій, тренінгів.

Виконання Програми здійснюватиметься центральними та місцевими органами виконавчої влади у межах коштів, передбачених їм у державному та місцевих бюджетах на відповідний рік, а також за рахунок інших джерел.

Обсяг фінансування Програми з державного бюджету становить 1469,7 тис. гривень на рік.

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту разом з іншими центральними органами виконавчої влади розробило "Державну програму підтримки сім'ї у 2006-2010".

Державна програма підтримки сім'ї включає в себе розділ "Попередження насильства в сім'ї", яким передбачені заходи щодо вдосконалення чинного законодавства у даній сфері.

Значна увага приділена поліпшенню системи санкцій щодо кривдників, запровадженню нових засобів впливу на них, забезпеченню ефективної системи раннього виявлення сімей, у яких здійснюється насильство, організація їх соціального супроводу тощо.

Програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві спрямована не лише на надання допомоги потерпілим та подолання наслідків насильства, а й на роботу з особами, що вчиняють насильство.

1. Аналіз законопроекту № 6074-1 "Про забезпечення рівності прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації". <http://gender.net.ua>. 2. Бакуменко В.Д. Теоретико-методологічні засади формування державно-управлінських рішень: Дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. – К., 2001. – 400 с. 3. Болотіна Н.Б. Соціальне законодавство України: Гендерна експертиза / Відп. ред. Т.М.Мельник. – К.: Логос, 2001. – 82 с. 4. Буроменський М.В. Міжнародне право: Гендерна експертиза / Відп. ред. Т.М.Мельник. – К.: Логос, 2001. – 40 с. 5. Гендерна експертиза українського законодавства (концептуальні засади) / Відп. ред. Т.М.Мельник. – К.: Логос, 2001. – 80 с. 6. Гендерний аналіз українського суспільства. – К.: ПРООН, 1999. – 293 с. 7. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2002. – 121 с. 8. Гендерна політика в світлі євро-

інтеграції України. <http://mvsinfo.gov.ua>. 9. Грицяк Н. В. Правове регулювання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: стан та шляхи вдосконалення. <http://www.nbuv.gov.ua>. 10. Інформація про стан виконання у 2005 році Національного плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки. <http://www.kmu.gov.ua>. 11. Конституція України – Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рек. / Кол. авт.; Кер. проф. І.Ф.Надольний. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 224 с. 12. Лаврінчук І.П. Трудове законодавство України: Гендерна експертиза / Відп. ред. Т.М.Мельник. – К.: Логос, 2001. – 70 с. 13. Левченко К.Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: Монографія. – Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 344 с. 14. Левченко К.Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку: Монографія. – Х.: Вид-во НУВС, 2001. – 348 с. 15. Левченко К.Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти): Автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2003. – 35 с. 16. Національний план дій щодо поліпшення становища

жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 479 від 6 трав. 2001 р. // Вісн. держ. служби України. – 2001. – № 2. – С.11-19. 17. Олійник А.С. Конституційне законодавство України: Гендерна експертиза. – К.: Логос, 2001. – 77 с. 18. Ромовська З.В. Коментар до розділу II "Шлюб. Права та обов'язки подружжя" Сімейного кодексу України // Законодавство України: наук.-практ. коментарі. – 2004. – №5. – С.3-13. 19. Утвердження гендерної рівності в українському суспільстві. Департамент комунікацій влади та громадськості Секретаріату Кабінету Міністрів України. <http://www.kmu.gov.ua>. 20. Хомуленко Т., Сергеева Л. Психологічне підґрунтя явища торгівлі жінками (аналіз у контексті гендерної демократії). <http://www.politik.org.ua>. 21. Шеннон фон Шіл. Гендерне законодавство: порівняльний аналіз законів про рівні можливості. <http://www.pdp.org.ua>. 22. Як підвищити рівень усвідомлення проблеми торгівлі людьми? Посібник тренера. Міжнародна організація з міграції. – К., 2005.

Надійшла до редколегії 17.03.09

Р. Кривонос, канд. політ. наук

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена науковому дослідженню співпраці в міжнародній системі з метою операціоналізації поняття "міжнародної співпраці" для аналізу конкретних політичних явищ і процесів. Розглянуто головні типи координації зовнішньополітичної діяльності держав, а також роль, типи, форми й засоби інституційної підтримки співпраці у міжнародних відносинах. Увага зосереджується на структурі міжнародних режимів як аналітичного засобу дослідження процесів міждержавної співпраці на багатосторонньому рівні. Проаналізована роль міжнародних організацій у процесах формування й підтримання міжнародних режимів.

The article is devoted to the scientific research of cooperation in the international system with an aim to operationalize the abstract concept of "international cooperation" for studying particular political phenomena and processes. The main types of interstate political activities coordination and the place, types, forms and institutional support of international cooperation in international relations are considered. The most attention is paid to the structure of international regimes as an analytical tool for the investigation of interstate cooperation processes at a multilateral level. The role of international organizations in the processes of international regime establishment and maintenance is examined.

Як відомо, головним прикладним завданням дослідження міжнародних відносин є розв'язання проблеми війни та миру. До середини ХХ століття поняття миру було одним з небагатьох, яке визначалося виключно у негативний спосіб: "Мир – це відсутність війни". Проте відомий американський вчений Квінсі Райт модифікував ідею миру як відсутності війни в тлумачення миру як динамічного балансу у міжнародній системі, що включає політичні, соціальні, культурні та технологічні фактори. Будь-яка політична система, на його думку, як всередині держав, так і на міжнародному рівні прагне до відновлення балансу. Війна для К.Райта – це наслідок порушення такого балансу [3. – С. 17].

Так виникло поняття "позитивного миру", остаточно сформульоване норвезьким науковцем Й.Галтунгом 1969 року [18]. Воно передбачає уникнення "структурного насильства" у міжнародній системі, тобто системних примусів, які змушують держави та інших міжнародних акторів конфліктувати між собою. Перехід до позитивного миру передбачає розбудову співпраці між державами у різноманітних сферах.

Проте, на відміну від поняття "міжнародного конфлікту", достатньо розробленого і операціоналізованого як у соціальній науці в цілому, так і в дослідженні міжнародних відносин (свідченням чого є виникнення автономної наукової дисципліни – конфліктології), поняття "міжнародної співпраці" чи "міжнародного співробітництва" опрацьоване надто слабо.

Тому метою даного дослідження є аналіз поняття "співробітництво" у міжнародних відносинах, його конкретизація та встановлення чіткого співвідношення з іншими науковими категоріями з метою операціоналізації для дослідження конкретних явищ і процесів у політичній сфері.

Для досягнення мети слід розв'язати декілька завдань. По-перше, слід коротко систематизувати сучасне розуміння соціологією міжнародної системи та процесу взаємодії в її рамках міжнародних акторів. По-друге, з'ясувати мотивацію поведінки акторів і вплив на

неї їхніх ціннісних орієнтацій. По-третє, проаналізувати діалектичну дихотомію міжнародного конфлікту і співробітництва як станів міжнародної системи, а також роль довіри у стабілізації відносин між акторами. І, нарешті, розглянути головні види координації зовнішньополітичної діяльності держав, приділивши основну увагу інституційній співпраці та формуванню й розбудові міжнародних режимів.

Отже, людське суспільство можна розглядати як багаторівневу систему, найменшим елементом (таксоном) якої є кожна окрема людина – індивід. Для реалізації власних потреб та інтересів індивіди об'єднуються у різноманітні соціальні групи, найбільшими з яких є держави. На глобальному рівні держави взаємодіють між собою у рамках міжнародної системи, яка є найвищим рівнем людського суспільства.

Соціальна сфера як складова навколишнього світу відзначається певними особливостями свого функціонування, які можна узагальнити наступним чином.

По-перше, соціальна сфера – це складна система взаємодій, яка визначається людською поведінкою, тобто волями конкретних людей, їхніми цілями, свідомими, підсвідомими та навіть несвідомими прагненнями, світоглядом, переконаннями тощо. Адже ще один з найдавніших грецьких філософів Протагор із Абдери (бл. 490 – 420 рр. до н.е.) стверджував, що саме "людина є мірилом усіх речей" [10].

По-друге, суспільство є чимось цілим, що на практиці майже неможливо емпірично розділити на частини з метою аналізу, а отже всі категорії соціальних наук мають абстрактний, аналітичний характер. Тому процеси, які протікають у суспільстві, на практиці не можуть бути відтворені в експериментальних умовах.

По-третє, у соціальній сфері важко, точніше, неможливо відділити об'єкт дослідження від його суб'єкта, адже ми не можемо відділити себе від суспільства, і, образно кажучи, Ньютон тут завжди є частиною того яблука, яке він досліджує. При цьому суб'єкт і об'єкт взаємно впли-